

INNOVEREND ONDERZOEKEN - VERHALEN EN BEELDEN VAN HET WERKVELD

Van goed idee naar duurzame vernieuwing

Bert van Velthooven

marnix academie

Lectoraat Leren en Innoveren

Een schoolklas met een slapende schoolmeester, Jan Steen, 1672, olieverf op paneel, privéverzameling

Het schilderij is letterlijk en figuurlijk een schoolvoorbeeld van Steens ironische en humorvolle kijk op het leven. Terwijl de meester slaapt, halen de leerlingen allerlei kattenkwaad uit. Zo heeft een van de leerlingen de bril van de slapende man afgepakt en proberen anderen een vrouw angst aan te jagen. Op het schilderij plast een jongetje onbekommerd in een aarden kruik. Een meisje houdt een met poep besmeurde lap onder de neus van de snurkende schoolmeester. Het is een scene uit een schoolklas waarin we de geleefde werkelijk te zien krijgen met alle verhalen, ongemakken, maar ook levendigheid. De schoolpraktijk waarvan we in dit deel van het boek kennis mogen nemen, laat vooral zien hoe we innovatief en onderzoekend kunnen inspelen op de vragen die zich voordoen. Dat begint met verkennen en onderzoeken, al spelend en soms buiten de blik van de meester om.

VAN GOED IDEE NAAR DUURZAME VERNIEUWING

Hoe mbo-docenten zich ontwikkelen tot aanjagers van onderwijsvernieuwing en kansengelijkheid

Bert van Velthooven

Bij het aanjagen van innovaties in het mbo is het van belang om dat onderzoeksmatig aan te pakken. Hierbij stellen we de volgende vragen: Welke bijdrage leveren de innovatieve inspanningen in het mbo aan het verkleinen van de kloof tussen de beroepsvormende opleiding op school en de vraag van de samenleving naar bepaalde beroepen? Wat vraagt een toekomstige werkgever? Wat wordt er op de stage verwacht? En: hoe kunnen we de kansengelijkheid voor de studenten in deze opleidingen vergroten?

Om antwoorden te vinden op deze vragen ben ik in gesprek gegaan met Lotte van Kempen, projectleider bij Curio, een grote en brede beroepsopleider in onder meer het mbo. Dit artikel is een weergave van het *whitin-site* gesprek en start met een visie op het belang van het mbo in de hernieuwde discussie over kansengelijkheid. De quotes in dit artikel zijn uitspraken van Lotte van Kempen die ze in dit gesprek heeft gedaan.

Kansengelijkheid in het mbo

Om kansengelijkheid voor studenten op het mbo te vergroten moet volgens de Sociaal Economische Raad (SER) het opleidingsaanbod van opleidingen afgestemd zijn op de behoeften en de capaciteit van de (toekomstige) arbeidsmarkt (SER, 2021). Jongeren moeten worden voorbereid op de vaardigheden en competenties die de arbeidsmarkt vraagt. Hiervoor is het nodig dat onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven met elkaar samenwerken en afstemmen welke opleidingen relevant zijn en hoe die studenten perspectief bieden. Daarvoor is nodig dat studenten tijdens hun opleiding zo snel mogelijk kennismaken met werkgevers en ervaren wat belangrijk is bij het vinden van een baan. Een snel veranderende arbeidsmarkt (bijvoorbeeld door robotisering, digitalisering en globalisering) versterkt de noodzaak van een leven lang ontwikkelen (SER, 2021). Het Lectoraat Diversiteitvraagstukken van Hogeschool Inholland geeft hierbij aan dat het voor de opleiding van belang is om het werkveld binnen de school te halen.

Veranker de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt stevig binnen de onderwijsinstelling. Het gaat daarbij om het stimuleren van het opdoen van relevante werkervaring, het ontwikkelen van netwerken en de kennismaking met potentiële werkgevers. De Gelijke Kansen Alliantie sluit hierbij aan met de aanvulling dat niet alleen studenten maar ook ervaren en beginnende docenten zich moeten blijven ontwikkelen.

Hoe draagt Curio hieraan bij?

Curio is een grote en brede beroepsopleider (voor de leeftijd van 12 tot 67 jaar) in de regio West-Brabant; het is een broedplaats voor talent voor de regio. Curio is de uitdaging aangegaan om, samen met studenten, docenten en de wereld buiten school, onderzoekend te innoveren. Daarbij werkt Curio met kernwaarden. De eerste kernwaarde is nieuwsgierigheid, als basis van groei en ontwikkeling. Het gaat daarbij om nieuwsgierigheid naar wat er in de omgeving gebeurt om samen met het werkveld studenten op te leiden voor beroepen van de toekomst. Tegelijk, zo staat in haar instellingsplan, is Curio ook nieuwsgierig naar zichzelf als organisatie. Vanuit die nieuwsgierigheid krijgt onderwijsinnovatie bij Curio de ruimte en werkt zij continu aan vernieuwing. Curio gaat uit van de innovatieve kracht van haar medewerkers. Om tegemoet te komen aan de vragen die studenten, docenten en het werkveld aan haar stellen, is Curio met twee onderwijsinnovaties gestart: de pioniers en de leerlabs. Lotte van Kempen, alumna van de master Leren en Innoveren, is bij Curio projectleider van deze twee projecten. Over deze projecten ben ik met haar in gesprek gegaan.

Pioniers

Curio is vijf jaar geleden gestart met een traject om docenten van meer dan dertig locaties bijeen te brengen om samen te professionaliseren op basis van een eigen onderwijsidee, de pioniers. Docenten komen gedurende een jaar eens in de zes weken bijeen om hun pioniersidee te verdiepen en te onderzoeken. Deze bijeenkomsten staan in het teken van onderzoekend innoveren en veranderen. Het traject zorgt ervoor dat docenten een bredere blik in de organisatie krijgen, onderzoeksmatig leren innoveren en meer verbinding voelen én zoeken, intern en extern.

“Onze pioniers zijn docenten met een goed en vernieuwend onderwijsidee. Het zijn docenten met een missie. Docenten krijgen de ruimte om een goed idee aan te dragen en uit te voeren. We zeggen dan: van goed idee naar duurzame vernieuwing.”

Een voorbeeld van wat de pioniers doen, is het traject *De Uitdaging*. Hierin werken studenten in groepen samen, in groepen, aan een concept voor het realiseren van een gebouw. Ze gaan samen met onder andere het bedrijfsleven op zoek naar nieuwe concepten, nieuwe materialen en nieuwe constructies. Een ander voorbeeld is de *Implementatie Student Companies* waarbij studenten echte bedrijven opstarten om het ondernemen onder de knie te krijgen. Zo zijn er diverse voorbeelden van projecten waarbij de docenten, de studenten en het bedrijfsleven samen optrekken om samen te onderzoeken, te leren en te ontwikkelen. Een pioniersidee van de internationale schakelklas (ISK) startte vanuit zorgen over kansengelijkheid onder de studenten. Veel vmbo-leerlingen ervaren een moeizame toelating bij de mbo-scholen van Curio en daarbuiten, doordat zij de taal minder machtig zijn. De pioniersdocenten van de ISK hebben onderzocht bij mbo-collega's wat de kansen kan vergroten om te worden toegelaten. Met deze adviezen zijn zij in het onderwijsprogramma van de ISK aan de slag gegaan. Een voorbeeld daarvan is het werken aan een talentenpaspoort door het doen van activiteiten waarmee de aankomende studenten hun kansen in het mbo vergroten. Daarbij coachen mbo-studenten de ISK-leerlingen in hoe zij een open dag in het mbo kunnen bezoeken. Daarnaast gaan de mbo-studenten mee als buddy. Hierin wordt ook de verbinding gevonden tussen vmbo- en mbo-docenten en -studenten.

Leerlabs

Volgend op het traject 'Pioniers' heeft Lotte van Kempen onderzocht welke wijze van innoveren binnen Curio, naast de pioniers, zou kunnen bijdragen aan onderlinge samenwerking en professionalisering van docenten, met als doel het verbeteren van het onderwijs voor studenten. Vijfenzeventig docenten van Curio zijn in verschillende sessies bevraagd naar hun wensen en behoeften. Ook zijn verschillende mbo's die bijvoorbeeld werken met professionele leergemeenschappen bevraagd naar hun bevindingen. Naar aanleiding van dit onderzoek is Curio gestart met het opzetten van leerlabs: leergemeenschappen van tien tot vijftien personen die gezamenlijk een vraagstuk verkennen en onderzoeken. Er zijn nu negen leerlabs. Iedere deelnemer probeert op basis van het vraagstuk iets te veranderen, te vernieuwen of te verbeteren binnen de eigen onderwijspraktijk. Een leerlab bestaat uit docenten, studenten, interne en externe experts en het bedrijfsleven. Er wordt samengewerkt met verschillende sectoren en collega's van buiten Curio die met hetzelfde thema bezig zijn, om met elkaar en met de studenten de verbinding te vinden. Het traject Pioniers is daarmee een

kweekvijver geworden van mensen die daarna deelnemer of leider worden bij een leerlab. Door te pionieren zien collega's dat er een wereld naast de eigen school bestaat en daarmee willen ze verbonden blijven via een leerlab.

Bij leerlabs worden nu de volgende vraagstukken onderzocht: sociale veiligheid, kritisch denken, formatief handelen, toekomstbestendig onderwijs, studentlabs, taalkansengelijkheid, leerling- en studentwelzijn, *blended* herontwerp en er is een realisatielab. In het laatste lab lopen initiatieven door die ontstaan zijn vanuit de andere labs. Het zijn initiatieven die in de organisatie verder ingebed gaan worden. Bijvoorbeeld een training over kritisch denken, de dag van de conciërge of workshops over formatief handelen.

“Leerlabs zijn zeg maar laboratoria waar je samen aan de slag gaat met een onderwijskundig of maatschappelijk probleem. Ook hier wordt door docenten en studenten samengewerkt met andere organisaties, scholen, bedrijfsleven en onderzoekers. De leerlabs staan in verbinding met de Mbo Innovatie- en Expertisecentra (MIEC's) van Kennispact MBO Brabant. We doen dat door regelmatig bij elkaar te komen en door in de praktijk te durven experimenteren. Het doel is samen nieuwe inzichten vinden waarmee iedereen op de eigen werkplek voor innovatie zorgt.”

Een voorbeeld hiervan is het leerlab *Kritisch Denken*. Dat gaat ervan uit dat de arbeidsmarkt van nu er over een aantal jaar echt anders uitziet. Het gaat om creatief zijn, goed kunnen communiceren, samenwerken en kritisch zijn op wat er in de wereld gebeurt. Een ander nog heel vers voorbeeld is het leerlab *Taalkansengelijkheid*. Er kwamen concrete en urgente vragen over kansengelijkheid op het gebied van taal uit de praktijk. Om die reden is het leerlab *Taalkansengelijkheid* opgericht. Het leerlab is aan de slag gegaan met de vraag hoe je onderwijs taalkansrijker en daardoor gelijkert kunt inrichten. In dit lab onderzoeken betrokkenen de verschillende taalkansen voor iedere leerling en zoeken zij naar manieren om voor alle studenten dezelfde taalkansen te creëren. Dat vergroot de kansengelijkheid van deze studenten op de arbeidsmarkt. Een derde voorbeeld is het leerlab *Studentlab*, dat voor alle studenten gratis workshops organiseert over de persoonlijke ontwikkeling, met thema's als *'hack your patterns'*, *'macht en invloed'* en *'intrinsieke motivatie'*. Via sociale media en docenten wordt geprobeerd studenten *'met hun luie reet van de bank af te krijgen'*. Dat is dan ook de naam van het project geworden. Iedere student is welkom om in vier workshops aan hun

vaardigheden te werken onder leiding van studenten van Ucademy en Curio.

Ervaringen met de pioniers en de leerlabs

De pioniers en leerlabs worden gezien als concrete innovaties. Docenten veranderen iets in hun werkpraktijk op basis van gezamenlijk onderzoek en het lef om te experimenteren. Curio geeft de ruimte om te experimenteren, waardoor docenten zich professionaliseren en aansluiten bij wat studenten en het werkveld nodig hebben. De kans op mislukken bij een experiment is vanzelfsprekend aanwezig. Dingen kunnen misgaan. Maar ook als het niet tot een concrete innovatie komt, hebben de deelnemers aan een pionier- of leerlabtraject veel geleerd. Naast een concrete innovatie is dus de 'bijvangst' het professionaliseren van docenten en het leerproces van alle betrokkenen. Zo krijgen docenten en studenten een onderzoekend oog. Zij leren te kijken naar de wereld waarvan zij zelf deel uitmaken. Samenwerken en samen leren is daarin een must. Er zijn veel voorbeelden van onderlinge samenwerkingsverbanden tussen docenten en studenten die ontstaan zijn door de ontmoeting tijdens bijeenkomsten. Deze 'bijvangst' zorgt voor meer synergie en kruisbestuiving binnen en buiten de organisatie. Het verbreedt de blik van de docent en de school.

“Ook als docenten geen onderzoeksmatige achtergrond hebben, gaat er een wereld voor ze open die nooit meer zal sluiten.”

Oud-pioniers en nieuwe pioniers ontmoeten elkaar tijdens bijeenkomsten. Oud-pioniers laten zien hoe een innovatie aangejaagd kan worden. Dit sluit aan bij het samen leren en samen professionaliseren. Daarnaast is er nog een nieuw leerlab: het Realisatielab. Dit komt omdat de meeste leerlabs na twee jaar 'klaar' zijn. Als betrokkenen met een initiatief door willen gaan en daar middelen en ondersteuning voor nodig hebben, zijn zij welkom in het Realisatielab. Daarin lopen dan verschillende initiatieven door elkaar.

“Het zijn gewoon heel mooie bijeenkomsten. We kleden de boel aan, we zitten niet op een standaardlocatie en we nodigen mensen uit die wat te vertellen hebben. Je ontmoet elkaar. Je komt echt 'aan' te staan en je gaat met heel veel energie naar huis.”

Wat werkt en wat werkt niet?

Om onderzoeksmatig te innoveren is het van belang dat je weet hoe je een onderzoekende houding kunt aannemen. Dat is te leren. Bijvoorbeeld: de

leerleiders zien elkaar tussentijds regelmatig en hebben dan twee uur de tijd om zich gezamenlijk te professionaliseren in een onderwerp als onderzoeksmatig werken. De leerleiders worden geen pur sang onderzoekers maar onderzoekende veranderaars. Ieder op zijn eigen manier. Wat helpt is een manager die durft te faciliteren, los te laten en minder direct te sturen. Het gaat om het gezamenlijk leren, minder om het slagen van de experimenten. Het faciliteren mag per project zeker twee jaar duren. Na twee jaar zijn de mensen zo lang met elkaar opgetrokken om onderzoeksmatig aan een innovatie te werken, dat ze resultaten kunnen delen. Daarnaast is het zaak om de manager erbij te betrekken. Bij de eerste en de laatste bijeenkomsten van de pioniers is de manager erbij, tussentijds worden er coachingsgesprekken gevoerd en wordt de manager op de hoogte gehouden van de voortgang. De rol van de manager is van groot belang. Het helpt als de manager ook zelf een innovatieve en onderzoeksmatige blik heeft. Tegelijkertijd moeten de pioniers en de leerlabs laten zien dat ze geen hobbyclubje zijn maar serieus een vraagstuk aanpakken waarbij ook de middelen nodig zijn.

“Het begint met het maken van een fatsoenlijke begroting. Als je het niet vraagt, dan krijg je het niet.”

Wat is de toekomst van de pioniers en de leerlabs?

Lotte stelt dat het waardevol is dat het onderzoekende en innoverende idee van de pioniers en dat van de leerlabs samenkomen. De pioniers en de leerlabs onderdeel te laten zijn van de school, is volgens haar al een innovatie op zich. Het geeft een enorme impuls aan de professionalisering van docenten. Het is belangrijk dat innovaties als deze beginnen vanuit de docententeams met een koppeling tussen theorie en praktijk. Vanuit theorie en experimenten kunnen zij onderzoek doen dat direct in praktijk wordt gebracht: *onderzoekend innoveren*.

“Het blijft natuurlijk wel spannend. Er zijn nu in onze kwaliteitsagenda projecten opgenomen die in het verlengde staan van de pioniers en leerlabs. De kunst is vervolgens deze te verbinden met wat er al is. Ook dat is een doorlopend proces waarin collega's met elkaar in gesprek komen en blijven. Zo komen dingen samen en wordt onze professionalisering aangewakkerd. Zo dragen we allemaal bij aan de ontwikkeling van onze organisatie. Docenten moeten naast het lesgeven als hoofdtaak, de ruimte krijgen om in netwerken te excelleren. Ze moeten kunnen kiezen voor leergemeenschappen waarin je bepaalde stukken van je

professionaliteit beter kunt maken. Ik hoop dat dit in de komende jaren alleen maar groter wordt.”

Terug naar kansengelijkheid in het mbo

De bijdrage die de pionier- en leerlabtrajecten leveren aan het verkleinen van de kansengelijkheid voor studenten van Curio is aantoonbaar. Door de intensieve samenwerking met onder andere het bedrijfsleven wordt het aanbod van de opleidingen afgestemd op de behoeften en de capaciteit van de huidige en toekomstige arbeidsmarkt, zoals de SER (2021) als aandachtspunt meegeeft. Door studenten direct te betrekken bij de pioniers en de leerlabs, in samenwerking met het bedrijfsleven, kunnen ze oefenen met de vaardigheden en competenties die de arbeidsmarkt vraagt. Studenten maken kennis met werkgevers op de werkvloer. Daarnaast wordt het bedrijfsleven de school binnengehaald. De door Hogeschool Inholland aangehaalde verankering van de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt, heeft duidelijk een plaats bij de pioniers en de leerlabs. Tot slot betoogt de Gelijke Kansen Alliantie dat niet alleen studenten maar ook docenten zich zullen moeten blijven ontwikkelen. Dat lijkt in bovenstaande voorbeelden het geval.

Met veel dank aan Lotte van Kempen, projectleider Curio.

Literatuur

- SER (2021). *Gelijke kansen in het onderwijs: Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen*. SER.
- De Jong, M., Van Rooij, E. (2021). *Toolbox Gelijke kansen naar de toekomst*. MSZW.
- Gelijke Kansen Alliantie: <https://www.gelijke-kansen.nl/themas/professionalisering>.

marnix academie
Lectoraat Leren en Innoveren

HOGESCHOOL
ipabo

 DE KEMPEL
HOGESCHOOL VOOR LERAREN

Colofon

Auteur: Bert van Velthooven

Artikel is geschreven voor: Staveren, A. van en H. Susam (2022) *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden*, Marnix Academie

Correcties: Jollette van Eijden

Vormgeving: Het Firmament, communicatie vormgeving, Amsterdam

Uitgave: Lectoraat Leren en Innoveren, Marnix Innovatiecentrum

© 2022, Marnix Academie, Utrecht

Deze uitgave is mogelijk gemaakt vanuit samenwerking tussen Marnix Academie, Hogeschool IPABO en De Kempel, Hogeschool voor leraren.

De Marnix Academie heeft geprobeerd alle rechthebbenden van het gebruikte beeldmateriaal te achterhalen, mocht dit niet gelukt zijn dan kunnen rechthebbenden contact opnemen met de redactie.

Van goed idee naar duurzame vernieuwing

Hoe mbo-docenten zich ontwikkelen tot aanjagers van onderwijsvernieuwing en kansengelijkheid

Bert van Velthooven

Dit artikel is geschreven als praktijkhoofdstuk voor het boek *Innoverend Onderzoeken, grondslagen en praktijkvoorbeelden* van Arienne van Staveren en Hüseyin Susam (red.) dat is uitgegeven door de Marnix academie in 2022. Het boek biedt een grondslagen voor de doorgaande zoektocht om theorie en praktijk met elkaar te verbinden. Het fundamentele inzicht dat wetenschappelijke kennis niet op iets onfeilbaars berust wat rechtstreeks met de werkelijkheid correspondeert heeft ertoe bijgedragen dat het Olympusmodel van wetenschap haar plaats op het wetenschapspodium heeft moeten afstaan aan het op participatie en emancipatie gerichte Agoramodel waarin meedoen het belangrijkste kernwoord is. Het gaat daarbij om meedoen van álle betrokkenen; de groep van mensen die tot dan toe als de gebruikers van kennis werden geduid. Meer en meer worden zij door een groeiend aantal sociale wetenschappers als volwaardige medeonderzoekers gezien. Het boek bestaat uit theoretische grondslagen aangevuld met praktijkvoorbeelden uit het onderwijs.

marnix academie

Lectoraat Leren en Innoveren